

V.

**PROTOKOLI ZA
KOLABORACIJU**

—

*Problemi ne mogu biti riješeni istom razinom
razmišljanja koja ih je stvorila.*

(Albert Einstein)

Ovo poglavlje donosi sedam protokola za kolaboraciju koje sam **odabrala i prilagodila** kao licencirani facilitator i *coach grupe kritičkih prijatelja*. Protokole sam prilagodila inspirirana licencom Nacionalnog vijeća za reformu školstva u SAD-u za rad na *Critical Friends Group Work (CFG®)*, gdje **"kritički prijatelj" ne poprima značenje "prijatelja koji kritizira", već "neophodnog", odnosno "nužnog"** prijatelja koji dolazi sa svojom perspektivom i s kojim ostvarujemo kolegijalni odnos kao temelj za obostrani rast. Koncept "kritičkog prijatelja" odnosi se na osobu koja, unutar konteksta profesionalnog ili obrazovnog okruženja, **pruža podršku primarno dijalogom** kako bi pomogla drugima da poboljšaju svoje razmišljanje, rad i rezultate. Ovaj pristup kombinira elemente prijateljstva s kritičkim promišljanjem, omogućujući otvoren i iskren dijalog koji potiče osobni i profesionalni razvoj. Kritički prijatelj **kolegijalnim pristupom** održava odnos podrške i povjerenja, a njegova uloga može biti i mentorska ili/i coachevska.

Kao pouzdan, siguran i isproban alat za stjecanje sposobnosti kritičkog prijatelja, autorica donosi **komunikacijski obrazac za kolegijalni dijalog** (v. poglavlje IV) i **odabrane protokole** (v. poglavlje V) koji slijede aktivnosti sa slijedom koraka koji služe **sigurnoj, produktivnoj i uključivoj razmjeni ideja, stavova i razmišljanja**. Njihova primjena pridonosi kreiranju i održavanju kulture kolaboracije kroz koju dijelimo znanja i vještine s kolegama, rješavamo probleme i poboljšavamo svoju praksu **s ciljem unapređenja i promoviranja učenja, inovacije i kreativnosti**. Protokoli za kolaboraciju dizajnirani su na način da pružaju sigurno okruženje za sve sudionike, skriptiranim slijedom koraka i određeni preporučenim trajanjem namijenjenim za svaki pojedini korak. Kod svih je ovih protokola preporučljivo da je jedan od sudionika

voditelj aktivnosti **nepistrani facilitator** koji će voditi računa o **ravnomjernom sudjelovanju svih sudionika** protokola te paziti da **nitko ne "preuzme" aktivnost** na račun asertivnosti ili pozicije u hijerarhiji. Preporučljivo je koristiti mjerač vremena kako bi se pojedini koraci protokola završili na vrijeme i kako cijela aktivnost ne bi predugo trajala.

Protokoli za kolaboraciju su strukturirani alati za komunikaciju koji omogućuju smisleno zajedničko učenje, refleksiju i ekspanzivno razmišljanje što potpomaže rješavanje problema, posebice u kontekstu grupe kritičkih prijatelja.

Svrha je rada s protokolima izgraditi uključive kolegijalne odnose temeljene na povjerenju i poštovanju korištenjem strukturiranog, uključivog i učinkovitog diskursa.

a. Kreativno mozganje i razmjena ideja

Svrha je ovog protokola sakupiti ideje od kolega i ostalih sudionika te **otključati fazu u kojoj smo "zapeli" ili steći uvid u kolektivno razmišljanje**. Primjena je raznolika: unaprijediti plan rada, sročiti projektni zadatak, oblikovati međudisciplinarnu ili međupredmetnu nastavnu jedinicu i dr. Protokol je dinamičan i vrlo primjenjiv kod sudionika koji se dobro i ne poznaju ili se uopće ne poznaju.

Tablica 6. Kreativno mozganje i razmjena ideja (prilagođeno prema *Wagon Wheel Brainstorm Protocol*; NRSF, 2015)

Veličina grupe: bilo koja

Trajanje: ~ 45 min

Priprema: Potreban je veći prostor. Facilitator grupira sudionike u obliku kotača, odnosno u dva ciklička kruga, s četiri sjedalice po krugu tako da sudionici sjede jedan nasuprot drugome. U nedostatku dovoljno sjedalice, sudionici mogu i stajati. Facilitator u prostoriji postavi velike postere za bilješke i pripremi blokić samoljepljivih papirića za svakog sudionika. Ovaj se protokol može provoditi dvojako – pripremom jednog pitanja na koje će odgovarati svi sudionici ili pripremom više pitanja na koja će odgovarati sekvencijalno. Ovaj se protokol obično ne održava nakon završetka projekta, već u okruženju s niskim ili nikakvim rizikom, za analiziranje i poboljšanje rada dok je još u tijeku, prije nego što se izloži u okruženju s visokim rizikom.

Koraci:	
1. Brainstorm ~ 10 min	Po osam sudionika sjeda u krug, četvero unutar kruga i četvero izvana. Facilitator otkriva (prvo) pitanje i najavljuje početak prve runde. Facilitator ili mjerac vremena započinu odbrojavanje (1 ili 2 minute) po rundi za svako pitanje. Postave alarm ili zazvone zvoncem kako bi najavili sljedeće rotiranje (npr. u smjeru kazaljke na satu). Ukupno su 4 runde rotiranja.
2. Dijeljenje ~ 5 min	Nakon svih rundi, sudionici bilježe najkorisnije ideje koje su dobili (kao odgovore na postavljena pitanja) na svoje blokiće papirića i lijepe ih na postere koje je facilitator protokola ranije postavio u dvorani.
3. Osvrt ~ 10 min	Sudionici skupno odgovaraju na pitanja poput: <ol style="list-style-type: none"> 1. Koje su korisne ideje proizašle iz ovog protokola? 2. Što vas je iznenadilo? 3. Što smatrate značajnim? 4. Kako ovaj protokol možete koristiti u svom radu? 5. Koji vam je dio protokola bio zahtjevan, neugodan ili izazovan?

b. Analiza dileme

Svrha je ovog protokola pomoći pojedincu da što **dublje razmišlja o dilemi, problemu, izazovu ili nedoumici**, koristeći strukturirani pristup postavljanjem pitanja i slušanjem drugih sudionika u interpretaciji izrečenog.

Tablica 7. Analiza dileme (prilagođeno prema *Dilemma Analysis Protocol*; NRSF, 2015)

<p>Veličina grupe: do 15</p> <p>Trajanje: ~ 60 min</p> <p>Priprema: Facilitator i izlagač teme sastavljaju pitanje u fokusu, na koje će se grupa uvijek moći pozvati. Valja pripremiti materijal za bilješke, npr. blokiće ili samoljepive papiriće koji se kasnije mogu ostaviti izlagaču.</p>	
Koraci:	
<p>1. Izlaganje ~ 10 min</p>	<p>Nakon što je facilitator sudionicima ukratko iznio korake protokola, izlagač predstavlja predmet dileme i završava postavljanjem pitanja koje će služiti kao fokus i koje jasno definira što se od grupe traži.</p>
<p>2. Razjašnjavanje ~ 5 min</p>	<p>Svaki sudionik postavlja po jedno pitanje pojašnjavanja (v. IV.2) na koje izlagač kratko odgovara. Svrha nije znati sve detalje već objasniti kontekst dileme.</p>

<p>3. Parafraziranje ~ 10 min</p>	<p>Izlagač se odvaja od grupe na način da ne sudjeluje u ovom koraku, već samo "prisluškuje" vodeći bilješke. Važno je da izlagač ne ostvaruje niti kontakt očima s ostatkom grupe, dok se ostali na njega referiraju u trećem licu jednine (npr. "Marko je rekao", umjesto "ti si rekao"). Grupa rezimira ono što su od izlagača čuli kao odgovor na pitanje "Što smo čuli?". Svaki sudionik bi trebao ponoviti riječi izlagača što je moguće točnije, bez vlastitih interpretacija i insinuacija (za to će biti prilike kasnije) koristeći rečenične strukture poput "Čuo/la sam da Marko kaže...". Odvojenost od grupe omogućuje izlagaču da se fokusira na slušanje i da se ne zamara objašnjavanjem ili da zauzima obrambeni stav.</p>
<p>4. Interpretiranje ~ 5 min</p>	<p>Grupa intepretira značenje dileme koju su čuli kao odgovor na pitanje "Što je u stvari posrijedi?" ili "Što nismo čuli?". Ovaj korak pomaže izlagaču saznati kako ostali razmišljaju i što razumiju iz njegove dileme te mu pomaže dalje promišljati o svojoj dilemi.</p>

5. Postavljanje pronicljivih pitanja ~ 10 min	Izlagač se ponovno priključuje grupi, facilitator ga upita ima li štogod za razjasniti, a grupa kreće sa sastavljanjem pronicljivih pitanja koja bilježi na papiriće, čita na glas (izlagač ne odgovara!) i uručuje izlagaču. Izlagač potom bira pitanja koja su mu odjeknula kao najsnažnija i daje odgovore po želji. Izlagač ne mora odgovoriti na sva pitanja niti time umanjuje njihovu važnost. Cilj aktivnosti nije pronaći rješenje, već omogućiti izlagaču da razmišlja drugačije i dati mu uvid u novu perspektivu do koje sam nije uspio doći.
6. Predlaganje ~ 10 min	Izlagač se fizički opet odvaja od grupe, a ostatak grupe daje prijedloge kao odgovor na pitanje "Što sada?". Važno je ne formulirati prijedloge riječima "trebao bi", "morao bi", već recimo "pitam se kako bi...što bi...kada bi...". Moguće je da će u tom koraku grupi sinuti nova i drugačija ideja koja do tada još nije iznesena.

c. Dijeljenje i slavljenje uspjeha

Svrha je ovog protokola **analizirati vlastite i tuđe uspjehe** kako bismo iz njih učili. Uspjeh možemo definirati kao niz radnji koje su se pokazale učinkovitima u postizanju nekog cilja. Ovaj protokol može kreirati **ozračje međusobnog poštovanja i povjerenja**.

Tablica 8. Dijeljenje i slavljenje uspjeha (prilagođeno prema *Speed Success Analysis Protocol*; NRSF, 2015)

<p>Veličina grupe: nema ograničenja, polaznici u trijadama</p> <p>Trajanje: ~ 60 min</p> <p>Priprema: Facilitator ohrabruje i potiče sudionike kako bi se odvažili podijeliti segment iz svoje prakse - onaj s kojim su zadovoljni i koji smatraju uspješnim. To može biti plan rada, facilitacija nekog sastanka ili fokus grupe, određena provedena aktivnost, primjer komunikacije s klijentima. Svi sudionici u tišini za sebe zabilježe značajke svoga uspjeha, a zatim formiraju grupe po troje u kojima će svaki član trijade izložiti svoje iskustvo uspjeha.</p>	
Koraci:	
<p>1. Izlaganje ~ 3 min</p>	Prvi izlagač u svakoj zasebnoj trijadi izlaže uspjeh sa što više detalja. Drugo dvoje sudionika, slušači, vode bilješke.
<p>2. Razjašnjavanje ~ 2 min</p>	Slušači postavljaju pitanja razjašnjavanja (Prilog II) kako bi bolje shvatili značajke uspjeha i razjasnili eventualne nejasnoće.

3. Analiza ~ 5 min	Izlagač se okreće od drugo dvoje kako bi se fokusirao na slušanje njihove interpretacije njegova uspjeha. Slušači tada analiziraju uspjeh izlagača u 3. licu i nude dodatne uvide u uspjeh.
4. Osvrt ~ 3 min	Izlagač se ponovno pridružuje trijadi koja nastavlja rad raspravom o tome kako to što su čuli i naučili mogu primijeniti u svojoj praksi.
5. Ponoviti korake 1-4 za svakog člana trijade.	

d. Zone ugone, rizika i opasnosti

Svrha je ovog protokola prepoznati i podijeliti različite reakcije i osjećaje različitih ljudi na jednake poticaje i zahtjeve okoline. Ovaj protokol često rezultira kreiranjem **ozračja ranjivosti i povjerenja**. Posebno je učinkovit kao aktivnost koja prethodi nekoj drugoj aktivnosti u kojoj će se od sudionika zahtijevati radnje koje im mogu izazvati stres. Sudionici iskazuju svoju reakciju na određeni podražaj kretanjem u označenom prostoru, umjesto verbalno.

Tablica 9. Zone ugone, rizika i opasnosti (prilagođeno prema *Zones of Comfort, Risk and Danger*; NRSF, 2015)

<p>Veličina grupe: do 30</p> <p>Trajanje: ~ 45 min</p> <p>Priprema: Organizacijom prostorije ili oznakama na podu, facilitator označava zone ugone, rizika i opasnosti. Zona opasnosti je u središtu, zona rizika u polju koje je okružuje, a zona ugone u najširem vanjskom polju izvan zone rizika.</p>	
<p>Koraci:</p>	
<p>1. Objašnjenje ~ 5 min</p>	<p>Facilitator objašnjava i ukazuje na zone ugone, rizika i opasnosti. U zoni ugone osjećamo se opušteno, bez tenzija ili stresa u svezi danog podražaja. U zoni rizika osjećamo određenu nelagodu i nervozu, s određenom dozom stresa, no još uvijek smo voljni riskirati. U zoni opasnosti osjećamo svojevrsni strah, zauzimamo obrambeni stav i najradije bismo pobjegli od uzroka našeg stanja.</p>

2. Aktivnost ~ 10 min	Facilitator najavljuje kako će pročitati opise niza situacija u kojima se možemo naći i upućuje sudionike da zakorače u onu zonu (ugode, rizika ili opasnosti) koja odgovara njihovim reakcijama, odnosno osjećajima u svezi tog podražaja. Cilj je da sudionici kretanjem iskažu svoje reakcije i osjećaje i da uvide koliko se međusobno razlikuju.
Primjeri situacija	<ul style="list-style-type: none">a) Pjevati pred svojim učenicima.b) Pjevati pred svojim kolegama.c) Govoriti pred ravnateljem i stručnim timom.d) Plesati na priredbi.e) Otputovati izvan zemlje u državu čiji jezik ne govorim.f) Voditi razgovor o:<ul style="list-style-type: none">i) vjeri - s nekim tko nije moje vjeroispovjestiii) politici - s nekim tko ne dijeli moja politička uvjerenjag) Probati hranu koju nisam nikad ranije probao i za koju nisam siguran što jest.h) Suočiti se s kolegom u svezi nečega što vas smeta ili opterećuje itd.

e. Strane svijeta kao točke kompasa

Svrha je ovog protokola **razumijevanje različitih tendencija u timskom radu**, odnosno razumijevanje **različitih liderskih stilova**. Poput inventara osobnosti, ova vježba koristi opise preferiranih radnji prilikom zajedničkog rada, pomažući nam da shvatimo kako naše i tuđe tendencije utječu na naše radne interakcije i koja ponašanja trigeriraju. National School Reform Faculty iz SAD-a, za facilitaciju rada grupe neophodnih prijatelja (*Critical Friends Group*), stilove liderstva dijele na 4 kategorije:

1. **Akcijski** (*North*) – voli akciju i odmah kreće na stvar
2. **Brižni** (*South*) – brine se o osjećajima svih i da su svačija mišljenja uzeta u obzir
3. **Vidi širu sliku** (*East*) – sagledava sve mogućnosti prije djelovanja
4. **Orijentiran detaljima** (*West*) – voli znati tko, kada, gdje, kako i zašto prije djelovanja

Tablica 10. Strane svijeta kao točke kompasa (prilagođeno prema *Compass Points Protocol*; NRSF, 2015)

Veličina grupe: do 30 (moguće i do 300 s drugačijom postavom)

Trajanje: ~ 45 min

Priprema: Organizacijom prostorije ili posterima na zidu, facilitator označava "strane svijeta", sjever, jug, zapad i istok, s pripadajućim opisima liderskih sklonosti.

Koraci:	
1. Objašnjenje ~ 5 min	<p>Facilitator objašnjavajući ukazuje na strane svijeta: "Na sjeveru se nalaze oni pravi akteri koji su orijentirani akciji sada i odmah; na istoku se nalaze oni koji uvijek imaju širu sliku organizacije u vidu; na jugu se nalaze oni brižni kolege koji brinu o osjećajima i shvaćanjima drugih, dobri komunikatori, facilitatori i pregovarači; na zapadu se nalaze oni pravi detaljisti koji su dobri organizatori i koji su orijentirani detaljima.</p>
2. Aktivnost ~ 10 min	<p>Facilitator poziva sve članove grupe da se pojedinačno opredijele za jednu "stranu svijeta" naglašavajući kako svi posjedujemo sve četiri tendencije u ponašanju u većoj ili manjoj mjeri, no ohrabruje sudionike da izaberu onaj jedan stil liderstva koji najviše odgovara njihovim liderskim sklonostima i njihovom ponašanju u timskom radu.</p> <p>Facilitator upućuje sudionike da odaberu svog zapisničara u grupi i glasnovornika (može biti ista osoba) i da na posteru zapišu svoje odgovore na postavljena pitanja.</p>

<p>Primjeri pitanja</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koje su jače strane vašeg stila liderstva? 2. Koja su ograničenja vašeg stila liderstva? 3. S kojim drugim stilom vam je najizazovnije raditi i zašto? 4. Što kolege drugačijeg stila trebaju znati o vama kako biste mogli zajedno raditi učinkovito? 5. Što cijenite kod drugih stilova liderstva? 6. OPCIONALNO: Odaberite svoj slogan/moto/hashtag.
<p>3. Osvrt ~ 10 min</p>	<p>Cijela grupa se osvrće na odgovore na pitanja za svaki stil liderstva, nadopunjujući se po potrebi.</p>

	<p>North Acting – “Let’s do it;” Likes to act, try things, plunge in.</p>	
<p>West Paying attention to detail –likes to know the who, what, when, where and why before acting.</p>		<p>East Speculating – likes to look at the big picture and the possibilities before acting.</p>
	<p>South Caring – likes to know that everyone’s feelings have been taken into consideration and that their voices have been heard before acting.</p>	

Slika 7. Vizualni pregled stilova liderstva prema stranama svijeta

(NSRF, 2015)

	<p>Sjever Akcijski – “idemo” Voli djelovati, isprobavati stvari i uroniti u njih.</p>	
<p>Zapad Detaljst – voli znati tko, što, kada, gdje i zašto prije djelovanja.</p>		<p>Istok Spekulirajući – voli sagledavati širu sliku i mogućnosti prije djelovanja.</p>
	<p>Jug Brižni – voli da su svačiji osjećaju uzeti u obzir i da su se čuli svi glasovi prije djelovanja.</p>	

Slika 8. Vizualni pregled stilova liderstva prema stranama svijeta

(prijevod autorice, 2024)

f. Mapiranje afiniteta

Svrha je ovog protokola **organiziranje i sinteza velikih količina kvalitativnih podataka**, poput povratnih informacija korisnika. Zadatak ovog protokola može biti definirati elemente šire teme ili projekta, organizirati ideje s mnogo perspektiva i napraviti tematsku analizu. Protokol se provodi velikim dijelom u tišini i obično započinje pitanjem koje otkrije facilitator. Ovaj protokol može biti logičan slijed nakon protokola kreativnog mozganja (v. VI.a), kako bi se velika količina ideja organizirala u klastere.

Tablica 11. Mapiranje afiniteta (prilagođeno prema *Affinity Mapping Protocol*; NRSF, 2015)

<p>Veličina grupe: do 15</p> <p>Trajanje: ~ 45 min</p> <p>Priprema: Objesiti velike komade papira na zid tako da se sudionici mogu okupiti ispred. Facilitator napiše pitanje na koje traži odgovor u sredinu, ali ga za početak prekrije i podijeli svakom sudioniku blok samoljepljivih papirića (5-10 po osobi, ne previše jer će previše bilježaka biti jako teško sortirati).</p>	
<p>Koraci:</p>	
<p>1. Objašnjenje ~ 5 min</p>	<p>Facilitator objašnjava kako se ovaj protokol provodi u tišini kako bi svatko imao nesmetano vrijeme za razmišljanje i odlučivanje. Facilitator razotkrije pitanje i uputi sudionike da na svaki papirić zapisuju po jednu ideju.</p>

2. Aktivnost ~ 15 min	Kada su svi sudionici iscrpili sve ideje, odnosno samoljepljive papiriće, facilitator ih upućuje da kategoriziraju ideje koje idu zajedno, pomičući jedne drugima i da se ne uvrijede ako netko pomakne njihovu ideju tamo gdje možda idejno prema njima ne pripada. Facilitator prekida aktivnost kad je većina bilježaka s idejama u grupama i zaokruži svaku grupu afiniteta.
3. Imenovanje ~ 10 min	Facilitator uputi pojedine članove grupe da na glas pročitaju bilješke s idejama za svaku grupu afiniteta i upita: "Kako biste nazvali ovu grupu ideja?" i uputi ih da zapišu naziv pored grupe.
4. Kalibriranje ~ 5 min	Cijela grupa diskutira prikladnost naziva svake grupe, odnosno tematske cijeline.
5. Sljedeći koraci ~ 10 min	Grupa se podijeli u manje grupe i dogovara sljedeće korake po različitim kategorijama, na primjer: hodogram aktivnosti, potrebni resursi, pojedinačne odgovornosti.
6. Osvrt ~ 5 min	Cijela grupa se osvrće na proces ovog protokola, vodeći se pitanjima, na primjer: <ul style="list-style-type: none"> - Kako je ovaj protokol proširio vašu perspektivu o danom pitanju? - Zašto smo znatan dio aktivnosti proveli u tišini? - Što vam se nije sviđelo u ovome protokolu? - Kako možete koristiti ovaj protokol u vašem daljnjem radu?

g. Tri razine teksta

Svrha ovog protokola je **produbiti shvaćanje** određenog teksta i **istražiti implikacije naučenog za zajednički rad**. Ovaj je protokol primjenjiv kod velike količine literature koju želimo da svi sudionici usvoje u ograničenom vremenu.

Tablica 12. Tri razine teksta (prilagođeno prema *Three Levels Text Protocol*; NRSF, 2015)

<p>Veličina grupe: nema ograničenja</p> <p>Trajanje: ~ 45 min</p> <p>Priprema: Facilitator odabere i prije sastanka podijeli tekst svim sudionicima, zamoli ih da pročitaju svoj dio i označe 2-3 odlomka koja smatraju važnima za svoj rad. Ako je grupa velika, podijelimo sudionike u skupine po 3-6.</p>	
<p>Koraci:</p>	
<p>1. Izlaganje ~ 3 min</p>	<p>Razina 1. Prvi izlagač u svakoj zasebnoj skupini pročitava svoje odabrane dijelove.</p> <p>Razina 2. Izlagač iznese svoju interpretaciju pročitano i svoja razmišljanja, referira se na prošla iskustva i sl.</p> <p>Razina 3. Izlagač istakne implikacije naučenog za daljnji zajednički rad.</p>
<p>2. Odgovor ~ 2 min</p>	<p>Slušači, kao ostali sudionici skupine, nadovezuju se na rečeno.</p>
<p>3. Ponovi</p>	<p>Skupina ponavlja korake 1. i 2. onoliko puta koliko je sudionika u skupini s pripremljenim dijelovima teksta.</p>

4. Osvrt ~ 10 min	Cijela grupa ističe najznačajnije naučene segmente i sažima implikacije za zajednički rad (što može biti pojednostavljeno vođenjem bilježaka i/ ili produbljeno dodatnom aktivnošću poput mapiranja afiniteta V.f)
------------------------------------	--

h. Renderiranje teksta: rečenica - fraza - riječ

Svrha je ovog protokola **kolaborativno konstruirati značenje** teksta ili dokumenta i/ili **proširiti razmišljanja** grupe ili tima. Ovaj je protokol primjenjiv kao prva aktivnost timskog rada ili grupe kojoj će biti zadatak **kalibrirati tumačenja** važnih koncepata. Protokol je primjenjiv također i kod formuliranja **misije i vizije** timskog rada i/ili čitave organizacije te u kalibriranju zajedničkog diskursa.

Tablica 13. Renderiranje teksta: rečenica - fraza - riječ
(prilagođeno prema *Text Rendering and Sentence-Word-Phrase Protocols*; NRSF, 2015)

Veličina grupe: do 15 (može se prilagoditi za više sudionika)	
Trajanje: ~ 30 min	
Priprema: Facilitator odabere i prije sastanka podijeli kraći tekst (do par strana) svim sudionicima, zamoli ih da ga pročitaju i da označe jednu rečenicu, jednu frazu i jednu riječ u cijelom tekstu. Facilitator naglašava kako ne treba imati alternativne izbore jer je savim u redu i poželjno ako se isti odabiri ponavljaju u grupi.	
Koraci:	
1. Rečenica ~ 5 min	Svaki sudionik podijeli rečenicu koju je odabrao i za koju misli da je posebno značajna.
2. Fraza ~ 5 min	Svaki sudionik podijeli frazu koju je odabrao i za koju misli da je posebno značajna. Facilitator može neke koje se najčešće ponavljaju zapisati na ploču/papir da svi vide.

3. Riječ ~ 5 min	Svaki sudionik podijeli riječ koju je odabrao i za koju misli da je posebno značajna. Facilitator (ili zapisničar) zapisuje riječi na ploču/papir da svi vide.
4. Osvrt ~ 10 min	Sudionici odgovaraju na pitanja poput: <ul style="list-style-type: none"> - Na koje načine možemo koristiti našu listu odabranih riječi? - Koji su vas odabiri iznenadili? - Što je grupa svojim odabirima posebno naglasila? - Imamo li materijala za zajednički slogan/vrijednosti/uvjerenja?

Dodatne napomene za provođenje protokola za kolaboraciju:

1. Okvirna vremena trajanja navedenih protokola ne odgovaraju točnom zbroju trajanja pojedinih koraka u protokolu jer se ostavlja prostor za fluktuacije u preporučenom vremenu budući da je nerijetko potrebno više vremena za postavljanje uvjeta, razjašnjavanje uloga i osvrt na cijelu aktivnost. Protokoli su podložni prilagodbi u odnosu na vrijeme izvedbe, broj sudionika i prostor.
2. Protokole za kolaboraciju prilagodila sam prema Priručniku *coacheva "Critical Friends Group Coaches' Handbook"* (NSRF, 2015) te Vodiču za učinkovit timski rad Davida Nelsona (2016). Neki od protokola (a-d) prvotno su predstavljani u Vodiču za mentore studentske stručne prakse u školama (Geld et al., 2023).

Na protokole za kolaboraciju ne možemo gledati isključivo kao sredstvo za rješavanje problema. Ustvari, često to i nisu, već su sredstvo za facilitaciju ekspanzivnijeg razmišljanja koje je preteča rješavanju problema i to s dugoročne i holističke perspektive. Kod provođenja protokola važno je da sudionici dobiju osjećaj pomaka, ako ne rezolucije i rješenja, bilo u vidu nade u moguć ishod ili istaćanijih sljedećih koraka u zajedničkom radu. Ako sudionici s time odu nakon provedenog protokola, možemo takav učinak smatrati klimaksom protokola za kolaboraciju, koji će uvijek otvarati nove ideje, širiti uvide, ali ne i "stavljati točku na i" i predstavljati završetak.